

Bludný kruh chudoby

Európska únia, rok 2009.

V zatuchnutej kuchynke mám pred sebou štyroch ľudí, ale neviem sa prinútiť hľadieť dlhšie ani na jedného. Hneď oproti mne sedí žena v strednom veku, ktorej by človek len podľa tváre tipoval prinajmenšom šesťdesiat. Volá sa Marika, a pravdupovediac ju jedinu v tejto izbe poznám po mene. Na posteliach pritísnutých o stenu sú pod kopami perín zahrabané dve telíčka rodičov. Telíčka, ktoré s plienkami a najnutnejším oblečením vážia azda dvojnásobok svojej hmotnosti. Pri šporáku alebo ak mi odpustíte miestni dialekt - pri „šparhelte“ sedí biedne odetá osôbka, ktorej by človek nezveril ani úlohu sčasu - načas do šporáku hodiť polienko. Marikina sestra.

Kým sedím pri stole a čakám na Mariku a vajcia, ktoré mám od nej kúpiť, opatrne otáčam hlavou po miestnosti. Rodičia spia, sestra si zoškrabúva chrastu na lakti a hľadí na mňa tak uprene, až mám nepotlačiteľné nutkanie rozhliadnuť sa po všetkých únikových cestách. Našťastie ju odo mňa delí široký kredenc, ktorý je až s nepopísateľnou hustou posiaty obalmi z liekov a mastičiek. Zvyšok interiéru dotvára pár otlčených stoličiek a vratký stolík, na ktorom mala gazdiná práve rozložené dve vajcia a vrečko múky. Celý výjav mi tlačí do očí slabučká žiarovka visiaca zo stropu.

Keď sa Marika aj s vajcami konečne vracia, mám chuť nechať jej trojnásobok ceny a konečne vypadnúť. Z nepochopiteľných príčin však mlčky stojím a čakám na výdaj. Potom beriem tašku, šeptom sa zdravím a z hlineného domčeka vybieham na zablatený dvor. Zhlboka dýcham. Pred očami mám stále ženu a tri od nej plne závislé bytosti. Prší. Predieram sa pomedzi chlievy a dážd' ma konečne prebúdza k životu. Po lícach mi stekajú dve kvapky.

Európska únia, rok 2009.

Môj zážitok z leta ma prvý raz prinútil rozmýšľať o tom, čo vlastne znamená chudoba. Sformulovať peknú a výstižnú sociologickú definíciu je zrejme nad moje sily. Ale aby som pochopil, čím chudoba je, nemusel som sa naučiť žiadnu poučku. Veď napokon - odborný akademický jazyk môže podstatu chudoby vo svojich krkolomných definíciách celkom zadusiť.

Pri slove chudoba napadnú rôznym ľuďom rôzne veci. Nieкто sa cíti chudobným, keď ako jediný z triedy nemá telefón s dotykovým displejom. Iný sa cíti chudobným, keď žije v tesnom panelákovom byte a všetci jeho známi v pekných rodinných domoch. A ďalší a ďalší sa cítia chudobnými iba preto, že vidia len to, čo ostatní majú a oni nie - vedome či nevedome sa porovnávajú. Ale azda väčšine ľudí pri tomto slovíčku napadne čosi iné:

Afrika. Hlad. Vychudnuté detičky s nafúknutými bruchami. Unicef. To všetko na nás a naše svedomia kričí zo správ, obrázkov, filmov, zážitkov z ďalekých krajín. Z krajín, ktoré akoby chvíľami ani nepatrili do nášho sveta. Z krajín, do ktorých sem-tam pošleme charitatívnu korunku, aby sme si na okamih pohladkali chrastičky na svedomí. Koľkokrát si však prečítame správu o hladomore a hneď nato prevrátime list na stránku s krížovkou? Koľkokrát si pozrieme reportáž o epidémii AIDS a o chvíľu sa smejeme na zábavnom programe?

Nech je chudoba akokoľvek nemerateľný pojem a nech je naša ľudskosť, citlivosť, nazvime si to ako chceme, akokoľvek pokrivená, jedno je isté - chudoba je všade okolo nás. Nie, nemyslím tú chudobu, keď sa nieкто cíti menejcenným za to, že si nemôže dovoliť značkové oblečenie či moderný televízor. Hovorím o tvrdej, bolestivo konkrétnej chudobe, ktorá nie je len škaredým údajom v štatistikách, ale predovšetkým životom obrovských mäs ľudí.

Sám som Európu nikdy neopustil. Nikdy som na vlastné oči nevidel život ľudí v najchudobnejších krajinách sveta, ale môj nedávny zážitok z prezentácie fotiek Pavla Hiraxa Baričáka vo mne predsa len čímisi pohol.

India. Krajina, do ktorej sa šestnásťročný slovenský chlapec dostane len ťažko. Ja som však to šťastie mal a v Indii už takmer bol. A nepotreboval som na to veľa času ani kopu peňazí. Stačilo na chvíľu stíchnuť a počúvať o ceste do Indie od iného človeka. Po chvíli vo mne stíchli i tie najvzdialenejšie ozveny dávnejších zážitkov.

Ľudia sa delia na kasty. Tí celkom hore majú všetko a tí celkom dole nič. Paľove fotky, ktoré som videl, neboli vyumelinkované pózy z fotografických štúdií. Boli to svedectvá - krátke výjavy zo sveta, ktorý existuje paralelne s naším. Dlhokánske zástupy ľudí kľačiacich pri ceste na kuse kartónu. Tí bohatší vlastnia miesto toho

igelit. Lepšie vraj drží teplo. Staručký manželský pár na ulici Bombaju, ktorý okrem biednučkých handier na sebe a kúska ešte biednejšej handry pod sebou nevlastní nič viac. Po chvíli som z plátna musel sklopiť zrak.

A to bola ešte len India. Lenže ani Paľove fotky z Thajska, Etiópie či krajín Južnej Ameriky nezachytávali blahobyť bohatých krajín. Odkedy poznám tieto fotky, odkedy som počul o príbehoch reálnych ľudí, ktorí majú ruky, nohy ako ja a za pár smiešnych centíkov pre svoje rodiny sú ochotní lopotiť celý deň, nedokážem svoje chápanie chudoby povýšenecky zviazať do niekoľkých viet. Prebúdza sa však vo mne spleť pichľavých otázok. Prečo sa niektorí ľudia rodia do blahobytu a iní, úplne rovnakí ľudia, do najotrasnejšej chudoby? Prečo niektorí ľudia vlastnia drahé autá, lietadlá, pozemky na mesiaci a iní, úplne rovnakí ľudia, musia umierať od hladu? Prečo?

Som presvedčený, že je veľmi nesprávne, ba dokonca nebezpečné obviňovať za biedu všetkých chudobných každého na druhej strane - všetkých bohatých. Je vari hriechom keď pochtivo pracujúci rodičia dávajú svojim deťom len to najlepšie? Je nesprávne, že deti bohatých majú pekné hračky a chodia do dobrých škôl? Bez naplnenia základných materiálnych potrieb človeka, ľudia nikdy nebudú schopní obhájiť svoje práva, svoju ľudskú dôstojnosť a jedinečnú hodnotu.

Slepá nenávisť voči bohatým trápenie chudobných nevyrieši. Veď aj B. Russell povedal, že „prílišné nádeje sa rodia z prílišnej biedy.“ A mal pravdu. Fašizmus, komunizmus i ďalšie zverské režimy, ktoré sa opierali o chudobu nás ľudí, jasne dokázali, že zlobou a závišťou sa nič nevyrieši. Pre krajšie a spravodlivejšie zajtrajšky sa musí stať malý zázrak - bohatí a chudobní, bieli a čierni, ľudia celého sveta sa musia naučiť milovať - vážiť si jeden druhého.

Ako však do krajín, kde ľudia hladujú, o moc v štáte bojujú ozbrojení rebeli a zahraničná pomoc viazne v rukách skorumpovaných vlád priniesť iskričku nádeje? Ako hovoriť hladujúcim vznešené slová o zahraničnej spolupráci a medzinárodnom porozumení?

Ak máme ozajstný záujem riešiť chudobu vo svete, na chvíľu sa zastavme. Môžeme snáď pomôcť neznámym ľuďom v neznámych krajinách, keď sa nájdú zúfalo biedni ľudia i na Slovensku? V polovici plnenia miléniových cieľov pripúšťame chudobu, ktorá pošlapáva ľudskú dôstojnosť na mizerné minimum, i v najbohatších štátoch sveta. Rovno pod nosom.

V jeden večer, bolo to okolo Vianoc, sa od dvier nášho bytu ozvalo nečakané zaklopanie. „Kto je?“ spýtal sa otec a chvíľu čakal na odpoveď. „Sused,“ ozval sa neznámy hlas a odmlčal sa. „Zdola,“ ozvalo sa po chvíli. Na susedovi zdola by ešte nebolo nič nezvyčajné. Otec sa však na mňa zamračene pozrel a cítil som, že voľačo nesedí. Bývali sme na prízemí.

Na okamih sme zarazene stáli a zízali na dvere. Potom otec odomkol, ale do bytu začal okamžite prenikať nezniesiteľný pach. Cez škáročku vo dverách na mňa hľadel starší bradatý muž vo veľmi zanedbanom oblečení. Len čo ho zbadal i otec, privrel dvere ešte viac a spýtal sa ho, čo potrebuje. „Nemáte požičať zápalky?“ spýtal sa muž chrapľavým hlasom, ideálnym na dabovanie hororov. Hneď na to mu otec zabuchol dvere a veľmi dôrazným hlasom opakoval: „Nemáme zápalky! A nič tam nezapaľujte! Nič tam nezapaľujte!“ Strašidelný chlap sa viacej neozval.

Pokojný zimný večer sa v našej obývačke zmenil na živú debatu. Pod nami v tej chvíli sedel jeden, možno i viacerí bezdomovci, ktorí nepohrdli plesnivou pivnicou, do ktorej by sa mojím rodičom hnusilo čokoľvek odložiť. „Fuj,“ okomentovala mužov výzor mama, keď som jej ho opísal. Nech nám však bol akokoľvek hnusný a protivný, jedno bolo isté - nie všetci cez Vianoce pečú medovníčky. Jedni v kostole spievajú košaté heslá o láske a porozumení, druhí sa premrznutí túlia k pretučnelým kontajnerom.

Keď sme sa dohodli, že niečo predsa len treba urobiť, hneď na ďalší deň ráno sme zišli do suterénu. S poriadnou dávkou obozretnosti dolu zostupovali traja chlapi, môj otec vpredu a ja som hopkal za nimi. Otvorili sme plechové dvere a okamžite sa do nej vovalilo svetlo bateriek. Bola prázdna. Teda, nie celkom. Okrem akéhosi kusa deky v rohu sa pozdĺž jednej steny ťahala skupina ľudských výkalov.

Čoskoro sa však „podnájomníci“ našej pivnice objavili znovu. On a ona. Obaja v zrelom veku. Z akýchsi nepochopiteľných príčin začali susedia práve do nášho bytu donášať rozličné kusy odevov a potrieb. Niektorí to poňali ako odvoz smetí a bez ostychu k nám ponosili potrhané ponožky či hrebeň s takmer úplne vylámanými zubami, no našli sa i takí, čo priniesli síce staršie, ale užitočné kúsky - teplé pulóvre, čiapky aj nohavice.

Keď bola naša zbierka hotová, otec oboch ľudí naložil do auta a s mojím ujom ich zaviezli do neďalekého mesta s útlukom. Nie, nikomu sa nepodaril zmeniť svet, ale z páríka chudáčikov žobrajúcich o haliere sa však stal pár muž a ženy so všetkou dôstojnosťou. A keď som raz videl toho špinavého, otrhaného muža v čistom oblečení stáť pred supermarketom s časopismi v ruke, bol som na dielko svojho otca pyšný.

Naša skúsenosť s bezdomovcami dokázala, že chudoba je problémom nás všetkých - či sa nás dotýka bytostne alebo trasie naším svedomím. Myšlienka Huberta H. Humprey, že „neosobná pomoc vlády nemôže nikdy nahradiť osobnú pomoc suseda“ tu platila dokonale. Pomoc rozvojovému svetu je úžasne podobná - potrebná je každá pomocná ruka.

Roky neefektívnej medzinárodnej pomoci však v mnohých prípadoch dokázali, že zle premyslená a nesprávne cielená pomoc môže napáchať viac škôd ako úžitku. Dodávky našich potravín, potravín z najbohatších krajín sveta, oberajú o prácu miestnych roľníkov, rybárov... ľudí, na ktorých sa musí nanovo vybudovať spoločnosť chudobných krajín. Ak budeme i naďalej likvidovať domáci trh rozvojových štátov produktmi našich premrštene dotovaných farmárov, hladné krky celého sveta budú ešte veľmi dlho odkázané na našu pomoc. „Hlavné nie je dať ľuďom ryby, aby sa zasýtili, ale naučiť ich loviť ryby, aby sa dokázali zasýtiť sami“ (O. Dostál). Namiesto ton predraženého obilia nás bohatých, podporme africké farmy, budujme v Afrike školy, zapojme sa do Fair trade, ošetrujme a očkujme, len, prosím, dajme tým ľuďom šancu postaviť sa s našou podporou na svoje vlastné nohy.

Kolonizácia vedená najrozvinutejšími štátmi Zeme vyhnala tých najbiednejších z ich vlastného sveta. Prečo im bránime, aby vstúpili do toho nášho?